

Disciplinski prestupi osuđenih na duge zatvorske kazne*

Andrea Topolić¹ & Vera Petrović²

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

Uvod: Zatvori predstavljaju visokostrukturirane ustanove u pogledu održavanja reda i bezbednosti. Glavni cilj izvršenja zatvorske kazne je uticanje na osuđene da se uključe u životne tokove nakon izvršenja zatvorske kazne, te da u budućnosti ne vrše krivična dela. Kako se određen broj osuđenih u zatvorima ne pridržava pravila ponašanja i krši disciplinu, u pogledu održavanja reda i bezbednosti i tretmanskog delovanja, pored mnogobrojnih aktivnosti koristi se i disciplinsko kažnjavanje. *Cilj:* Istraživanje ima za cilj ispitivanje povezanosti sociodemografskih, kriminoloških i penoloških karakteristika osuđenih na dugovremene kazne zatvora sa vršenjem disciplinskih prestupa. *Metode:* Uzorkom je obuhvaćeno 131 osuđeno lice iz Kazneno-popravnog zavoda u Beogradu. Dužina izrečene kazne je od pet do 40 godina ($M = 24.18$; $SD = 10.40$) i jedan osuđeni se nalazio na izvršenju kazne doživotnog zatvora. Godine starosti osuđenih su od 23 do 71 ($M = 42.70$; $SD = 9.30$). U ispitivanom uzorku je bilo 64.9% ispitanika koji su ranije osuđivani, a broj ranijih osuda je od nula do 11 ($M = 2.18$; $SD = 2.61$). Podaci su prikupljeni analizom službene dokumentacije. *Rezultati:* Dobijeni nalazi pokazuju da postoje razlike između osuđenih koji vrše i koji ne vrše disciplinske prestupe u pogledu godina starosti, nivoa obrazovanja, vrste izvršenog krivičnog dela, dužine izrečene kazne, utvrđenog rizika od recidivizma i učestvovanja u tretmanu. *Zaključak:* Dobijeni rezultati mogu biti od značaja u pogledu koncipiranja penalnog tretmana koji odgovara individualnim karakteristikama osuđenih, a sve to u

* Rad predstavlja deo master rada: Topolić, A. (2022). *Dugovremene kazne i disciplinski prestupi* [Master rad, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju]. Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

Korespondencija: verapetrovic@fasper.bg.ac.rs, verapetrovic0101@gmail.com

¹ Master defektolog.

² ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6652-5198>

cilju uticanja na smanjenje nedoličnog ponašanja tokom izvršenja kazne. Dodatno, dobijeni nalazi ukazuju na značaj razvijanja i održavanja motivacije osuđenih da učestvuju u tretmanskim aktivnostima tokom izvršenja kazne.

KLJUČNE REČI: disciplinski prestupi / duge kazne zatvora / karakteristike osuđenih

Uvod

Bez obzira da li se radi o kratkim ili dugim kaznama zatvora, njihovo izvršenje je zakonskim i podzakonskim aktima potpuno normativno regulisano. Ova normativna regulisanost zatvorskog života proizilazi iz potrebe da se u penalnim ustanovama održi red i bezbednost, te da se stvore uslovi koji će omogućiti primenu tretmana koji će u krajnjem doprineti redukciji kriminalnog recidivizma (Ilijić & Jovanić, 2014). U članu 43 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (2019) ističe se da je svrha izvršenja kazne zatvora da primenom odgovarajućih programa postupanja osuđeni, u toku izvršenja kazne, usvoji društveno prihvatljive norme i vrednosti u cilju lakšeg uključivanja u uslove života nakon izvršenja kazne kako ubuduće ne bi vršio krivična dela.

Ono što se od osuđenih očekuje jeste da u uslovima izolacije i prinude nemaju otpore prema nastojanjima društva da ih istovremeno kazni i promeni u osobe koje više neće vršiti krivična dela (Jovanić, 2014). U tom smislu, održavanje bezbednosti u zatvorima je pretpostavka od vitalnog značaja (Pavlović et al., 2016). Milić (2017) ističe da se disciplina u zatvoru postiže regulisanjem svih pravila života osuđenih. Propisano je gde se i koliko spava, šta se jede, obuva i oblači, kada se obavljaju određene aktivnosti (Santos, 1995, citirano kod Ilijić i Jovanić, 2014). Ukoliko osuđeni ne poštuje pravila ponašanja u zatvoru i ne postupa po nalogu službenih lica, govorimo o postojanju disciplinskog prestupa za koji će se izreći odgovarajuća disciplinska mera. Kroz članove 157 i 158 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (2019) taksativno su navedeni lakši i teži disciplinski prestupi. Za učinjene disciplinske presteupe osuđenom se može izreći neka od disciplinskih mera (ukor, ograničenje ili zabrana primanja paketa do tri meseca, oduzimanje dodeljenih proširenih prava i pogodnosti, ograničenje ili zabrane raspolaganja novcem u zavodu do tri meseca ili upućivanja u samicu) koje su propisane članom 159 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (2019).

Pošto je nesporna činjenica da pojedini osuđeni krše disciplinu više od drugih, važno je da se utvrdi koje karakteristike osuđenih utiču na vršenje disciplinskih prestupa. Takva saznanja su od koristi jer nam mogu dati smernice na koje osuđene u procesu penalnog tretmana treba obratiti posebnu pažnju, kako bi se njihovo ponašanje što je više moguće uskladilo sa pravilima zatvora. Značaj proučavanja faktora koji su povezani sa vršenjem disciplinskih prestupa proizilazi i iz rezultata mnogobrojnih istraživanja kojima je detektovana povezanost nedoličnog ponašanja u zatvoru sa recidivizmom nakon otpusta. Istraživanjem koje je realizovano na Floridi je ustanovljeno da postoji veća verovatnoća da osuđeni koji su se neadekvatno ponašali u zatvoru recidiviraju (Cochran et al., 2014). Jednim istraživanjem koje je realizovano u Španiji ukazano je da nedolično ponašanje u zatvoru značajno predviđa ponavljanje krivičnog dela (Rodríguez-Menés et al., 2022). Imajući u vidu činjenicu da je nedolično ponašanje osuđenih povezano sa vršenjem krivičnih dela nakon otpusta, kao opravdana se nameće potreba da se utvrdi koji faktori doprinose vršenju disciplinskih prestupa, kako bi se njihovo delovanje smanjilo na najmanju moguću meru, odnosno kako bi se na te osuđene u procesu penalnog tretmana obratila posebna pažnja.

Izučavanje faktora rizika koji utiču na vršenje disciplinskih prestupa tokom izvršenja zatvorske kazne je predmet interesovanja većeg broja autora. Metaanalizom (Gonçalves et al., 2014) sedamdeset pet studija objavljenih u periodu od 1990. do 1996. godine prediktori vršenja disciplinskih prestupa u zatvoru podeljeni su na lične (sociodemografske, kliničke i kriminološke) i kontekstualne. Što se tiče sociodemografskih karakteristika mnogobrojni autori su detektovali značajan uticaj starosti, te navode da su mlađi osuđeni skloniji vršenju disciplinskih prestupa od starijih (Allen & Bench, 2003; Cuuningham et al., 2011; Gendreau et al., 1997; Gonçalves et al., 2014; Schenk & Fremouw, 2012). S druge strane, istraživanje rađeno u našoj državi (Pavlović et al., 2018) u Okružnom zatvoru u Novom Sadu na uzorku od 109 osuđenih, pokazuje da ne postoji značajna povezanost godina starosti i vršenja disciplinskih prestupa. Kod osuđenih koji imaju viši nivo obrazovanja postoji manja verovatnoća ispoljavanja nedoličnog ponašanja u zatvoru (Gonçalves et al., 2014). Povezanost nivoa obrazovanja i vršenja disciplinskih prestupa je ustanovljena i u studiji Kaningema i saradnika (Cunninghem et al., 2011), te se ističe postojanje recipročnog odnosa između nivoa obrazovanja i vršenja disciplinskih prestupa.

Što se tiče kriminoloških i penoloških karakteristika (Gonçalves et al., 2014) prethodno kršenje zatvorskih pravila pokazalo se kao najsnažniji prediktor vršenja disciplinskih prestupa u zatvoru. Autori su takođe utvrdili da kod osuđenih kojima je utvrđen visok nivo rizika od recidivizma postoji veća verovatnoća vršenja disciplinskih prestupa. Pored toga, kriminalna istorija, mlađi uzrast tokom prvog hapšenja, prethodno izvršenje kazne zatvora i vršenje krivičnih dela imovinskog karaktera imali su umerene efekte na vršenje disciplinskih prestupa, dok su pripadnost bandi, istorija nasilničkog ponašanja, duže kazne i krivična dela u vezi droge bili slabi prediktori nedoličnog ponašanja u zatvoru. Brojni autori takođe su proučavali povezanost dužine kazne i vrste izvršenog krivičnog dela sa vršenjem disciplinskih prestupa. Kada govorimo o dužini izrečene kazne, Kazemian i Travis (Kazemian & Travis, 2015) ističu da osuđeni na duge kazne ne moraju nužno predstavljati pretnju po bezbednost u zatvoru. Studija Kaningema i saradnika (Cunningham et al., 2011) pokazuje da je stopa nasilja u zatvoru niža kod osuđenih na duge kazne u poređenju sa osuđenima na kratke kazne zatvora.

Što se tiče vrste izvršenog krivičnog dela, nalazi istraživača nisu konzistentni. Neke studije pokazuju da na godišnjem nivou duplo više disciplinskih prestupa izvrše osuđeni za imovinska dela od onih koji su počinili ubistvo (Stephan, 1989, cititano kod Cunningham & Sorensen, 2006), dok se u okviru drugih ističe da su izvršioci nasilnih delikata češće umešani u napade na druge osuđene (Wooldredge, 1991, citirano kod Cunningham & Sorensen, 2006). Sorensen i Kaningem (Sorensen & Cunningham, 2010) su 2003. godine izvršili istraživanje u zatvoru na Floridi na uzorku od 51.527 osuđenih muškog i ženskog pola, od kojih je njih 9.586 izvršilo neki oblik ubistva. Rezultati su pokazali da osuđeni za krivično delo ubistva imaju 8.5% manje šanse da poćine nasilni delikt u odnosu na drugu grupu osuđenih. Naime, poćinoci imovinskih delikata i osuđeni zbog zloupotrebe narkotika i remećenja javnog reda i mira imaju veću verovatnoću da budu uključeni u nasilne akte od osuđenih za krivično delo ubistva. Studija Kaningema i saradnika (Cunningham et al., 2011) pokazuje da su izvršioci krivičnog dela ubistva disproporcionalno zastupljeni u zatvorskim napadima i poćinjenim ubistvima u teksaškim zatvorima, kao i u uzorku osuđenih koji su ćinili ozbiljne napade na osoblje zatvora. S druge strane, rezultati istraživanja Pavlovića i saradnika (2018) pokazuju da ne postoji znaćajna veza između nasilnih krivićnih dela za koja su osuđeni na izvršenje kazne i vršenja disciplinskih prestupa.

Cilj

Ovo istraživanje ima za cilj ispitivanje povezanosti sociodemografskih, kriminoloških i penoloških karakteristika osuđenih na dugovremene kazne zatvora sa vršenjem disciplinskih prestupa. Opređenje za izučavanje vršenja disciplinskih prestupa osuđenih na duge kazne zatvora leži u činjenici da pojedini autori (Ilić & Jovanić, 2011) ističu da se u slučaju dugih kazni, odnosno doživotnog zatvora, osuđeni vremenom navikavaju na život u totalitarnoj ustanovi jer prizonizacija zauzima mesto procesu resocijalizacije. Kako ova grupa osuđenih duži vremenski period boravi u zatvoru, važno je utvrditi koji faktori utiču na vršenje disciplinskih prestupa, te u tom smislu na određene grupacije osuđenih prema kriminoloških, penoloških i sociodemografskim karakteristikama obratiti posebnu pažnju u procesu penalnog tretmana.

Metode

Istraživanje je realizovano na uzorku od 131 osuđenog lica iz Kazneno-popravnog zavoda u Beogradu. Svi osuđeni koji su uključeni u uzorak su, do trenutka realizovanja istraživanja, boravili u zatvoru najmanje godinu dana. Dužina izrečene kazne je od pet do 40 godina ($M = 24.18$; $SD = 10.40$), dok se jedan osuđeni nalazio na izvršenju kazne doživotnog zatvora. Godine starosti osuđenih su se kretale od 23 do 71 ($M = 42.70$; $SD = 9.30$). U ispitivanom uzorku je 64.9% ispitanika koji su ranije osuđivani, a broj ranijih osuda se kretao od nula do 11 ($M = 2.18$; $SD = 2.61$).

Istraživanje je realizovano nakon dobijanja saglasnosti Ministarstva pravde Republike Srbije – Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Podaci su prikupljeni tokom aprila meseca 2022. godine. Za prikupljanje podataka je korišćena analiza službene dokumentacije.

Podaci su obrađeni u statističkom paketu SPSS ver. 26 for Windows. Za obradu podataka su korišćene mere deskriptivne statistike i to: frekvencije, procenti, aritmetičke sredine i standardne devijacije, t -test za nezavisne uzorke i bivarijatni hi kvadrat test.

Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja pokazuju da je od trenutka stupanja na izvršenje zatvorske kazne, do trenutka prikupljanja podataka nešto više od polovine ispitanika (51.9%) izvršilo jedan ili više disciplinskih prestupa. Broj izvršenih disciplinskih prestupa se kretao od nula do 16 ($M = 2.50$; $SD = 3.66$). Dodatno, broj izvršenih težih disciplinskih prestupa se kretao od nula do 15 ($M = 1.49$; $SD = 2.40$), dok je broj izvršenih lakših disciplinskih prestupa od nula do deset ($M = 1.18$; $SD = 2.04$).

U Tabeli 1 su deskriptivni podaci za osuđene koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe u odnosu na godine starosti, dužinu izrečene kazne i procenjen skor rizika od recidivizma.

Osuđeni koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe se značajno razlikuju prema godinama starosti ($t(129) = -5.67$, $p < .001$), dužini izrečene kazne ($t(129) = -7.77$, $p < .001$) i procenjenom skoru rizika od recidivizma ($t(129) = 8.94$, $p < .001$). Nalazi našeg istraživanja pokazuju da su osuđeni koji vrše disciplinske prestupe značajno mlađi, osuđeni na kraću zatvorsku kaznu, te da im je procenjen viši skor rizika od recidivizma.

Tabela 1

Deskriptivna statistika kontinuiranih varijabli

Varijabla	Da li je vršio disciplinske prestupe	M	SD	SE_M
Godine starosti	Da	38.72	8.20	0.10
	Ne	47.00	8.53	1.08
Dužina kazne	Da	18.59	9.03	1.10
	Ne	30.32	8.11	1.03
Skor rizika	Da	112.31	20.00	2.42
	Ne	80.81	20.29	2.56

U Tabeli 2 je prikaz deskriptivnih podataka za osuđene koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe u odnosu na nivo obrazovanja.

Osuđeni koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe se značajno razlikuju prema nivou obrazovanja ($\chi^2(3) = 14.56$, $p < .01$, $V = .33$). Nalazi našeg istraživanja pokazuju da osuđeni bez završene osnovne škole i sa završenom osnovnom školom značajno češće vrše disciplinske prestupe. S druge strane, kada su u pitanju osuđeni sa završenom srednjom, višom školom i fakultetom, ustanovljeno je da češće ne vrše disciplinske

prestupe. Konkretno, u navedene tri kategorije prema nivou obrazovanja oko jedne trećine ispitanika je izvršilo jedan ili više disciplinskih prestupa.

Tabela 2

Disciplinski prestupi i nivo obrazovanja

Nivo obrazovanja	Da li je vršio disciplinske prestupe				Ukupno	
	Da		Ne			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Bez osnovne škole	9	64.3	5	35.7	14	100.0
Završena osnovna škola	34	70.8	14	29.2	48	100.0
Završena srednja škola	23	36.5	40	63.5	63	100.0
Završena viša škola	1	33.3	2	66.7	3	100.0
Završen fakultet	1	33.3	2	66.7	3	100.0
Ukupno	68	51.9	63	48.1	131	100.0

U Tabeli 3 sledi prikaz deskriptivnih podataka za osuđene koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe u odnosu na vrstu krivičnog dela zbog koga se nalaze u zatvoru. Za potrebe istraživanja osuđeni su podeljeni u odnosu na grupe krivičnih dela prema Krivičnom zakoniku Republike Srbije (2019). S tim u vezi, u razmatranje su uzeta krivična dela protiv života i tela (teško ubistvo, ubistvo, ubistvo u pokušaju), krivična dela protiv imovine (krađa, teška krađa, razbojništvo, prevara), krivična dela protiv polne slobode (silovanje), krivična dela protiv zdravlja ljudi (neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga) i krivična dela koja smo svrstali u kategoriju „Ostalo“ (nasilničko ponašanje i izazivanje opšte opasnosti).

Osuđeni koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe se značajno razlikuju prema vrsti izvršenog krivičnog dela ($\chi^2(4) = 25.31$, $df = 4$, $p < .001$, $V = .44$). Nalazi našeg istraživanja pokazuju da osuđeni za krivična dela protiv života i tela značajno češće ne vrše disciplinske prestupe. S druge strane, osuđeni za krivična dela protiv imovine, polne slobode i zdravlja ljudi značajno češće vrše disciplinske prestupe. U našem uzorku je jedan osuđeni koji je izvršio krivično delo nasilničko ponašanje, te je taj osuđeni vršio disciplinske prestupe. S druge strane, jedan osuđeni koji je izvršio krivično delo izazivanje opšte opasnosti nije vršio disciplinske prestupe.

Tabela 3*Disciplinski prestupi i vrsta izvršenog krivičnog dela*

Krivično delo	Da li je vršio disciplinske prestupe				Ukupno	
	Da		Ne			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Krivična dela protiv života i tela	35	38.0	57	62.0	92	100.0
Krivična dela protiv imovine	25	86.2	4	13.8	29	100.0
Krivična dela protiv polne slobode	4	100.0	0	0.0	4	100.0
Krivična dela protiv zdravlja ljudi	3	75.0	1	25.0	4	100.0
Ostalo	1	50.0	1	50.0	2	100.0
Ukupno	68	51.9	63	48.1	131	100.0

U Tabeli 4 je prikaz deskriptivnih podataka za osuđene koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe u odnosu na učestvovanje u tretmanu. U grupu osuđenih koji su učestvovali u tretmanu, svrstani su osuđeni koji su učestvovali u individualnom i grupnom tretmanu, te oni koji su učestvovali u programima radnog angažovanja i obrazovnim programima.

Osuđeni koji jesu i koji nisu vršili disciplinske prestupe se značajno razlikuju u odnosu na učestvovanje u tretmanu ($\chi^2(1) = 40,83, p < .001, V = .56$). Ustanovljeno je da osuđeni koji su učestvovali u tretmanu češće ne vrše disciplinske prestupe. S druge strane, kada je u pitanju grupa koja nije učestvovala u tretmanu svega jedan osuđeni (2.8%) nije vršio disciplinske prestupe.

Tabela 4*Disciplinski prestupi i učestvovanje u tretmanu*

Učestvovanje u tretmanu	Da li je vršio disciplinske prestopu				Ukupno	
	Da		Ne			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Da	33	34.7	62	65.3	95	100.0
Ne	35	97.2	1	2.8	36	100.0
Ukupno	68	51.9	63	48.1	131	100.0

Diskusija

Rezultati dobijeni sprovedenim istraživanjem pokazuju da je nešto više od polovine osuđenih (51.9%) vršilo disciplinske prestupe. Kako vršenje disciplinskih prestupa predstavlja ponašanje osuđenih koje može uticati na bezbednost u zatvorima, ali i kompromitovati efekte korektivno rehabilitacionog tretmana i uticati na recidivizam nakon otpusta, ovo je značajan nalaz koji ukazuje da je neophodno dublje izučavanje faktora koji doprinose da osuđeni krše disciplinu u zatvorima.

Nalazi do kojih smo došli u ovom istraživanju ukazuju da su osuđeni koji vrše disciplinske prestupe značajno mlađi u odnosu na osuđene koji ne vrše disciplinske prestupe. Navedeni rezultati su u saglasnosti sa nalazima brojnih drugih autora (Allen & Bench, 2003; Cunningham et al., 2011; Gendreau et al., 1997; Gonçalves et al., 2014; Schenk & Fremouw, 2012) koji takođe izveštavaju da su mlađi osuđeni skloniji vršenju disciplinskih prestupa. Kaningem i Sorensen (Cunningham & Sorensen, 2006) navode da je starost osuđenih najjači prediktor nasilničkog ponašanja u zatvorima. Pomenuti autori su utvrdili postojanje snažnog inverznog odnosa između broja godina i vršenja disciplinskih prestupa. S druge strane, istraživanje Pavlovića i saradnika (2018) pokazuje da ne postoji značajna povezanost između godina starosti i učestalosti vršenja disciplinskih prestupa. Uprkos tome, rezultati njihovog istraživanja pokazuju da najčešće vrše disciplinske prestupe osuđeni starosti od 25 do 35 (40.4%) i od 36 do 45 godina (32.1%). Dodatno, nalazi dobijeni našim istraživanjem se mogu objasniti i činjenicom da se sa porastom godina starosti osuđenih smanjuje i pretnja po društvo, te da više godina starosti pred osuđene stavlja nove izazove, koji se odnose na institucionalnu bezbednost i zdravstvene probleme (Walsh et al., 2020). Objašnjenje za dobijene nalaze može biti i činjenica da se osuđeni u odnosu na godine starosti razlikuju prema zdravstvenom statusu, stepenu doživljenog stresa, osećaju izolovanosti i strahu od viktimizacije (De Smet, 2017). Dodatno, stariji osuđeni često imaju i više zatvorske iskustva, što može biti razlog ređeg činjenja disciplinskih prestupa. Berger (2019) ističe da stariji osuđeni imaju manje buntovničke tendencije, manji pritisak sredine, viši nivo zrelosti, te da rasuđivanje, samokontrola i procena mogu biti drugačiji u odnosu na grupu mlađih osuđenih. Navedene karakteristike koje razlikuju mlađe i starije osuđene mogu biti razlog dobijenih nalaza u ovom istraživanju.

Nalazi našeg istraživanja pokazuju da osuđeni sa nižim nivoom obrazovanja češće vrše disciplinske prestupe. S tim u vezi i ranijim istraživanjima je ustanovljena veza između nivoa obrazovanja i vršenja disciplinskih prestupa. Tako se na primer u studiji Kaningema i saradnika (Cunningham et al., 2011) ističe postojanje recipročnog odnosa između nivoa obrazovanja i vršenja disciplinskih prestupa. Kaningem i Sorensen (Cunningham & Sorensen, 2006) su takođe došli do zaključka da osuđeni sa nižim obrazovanjem češće vrše disciplinski prestupe. Uzimajući u obzir ovakve rezultate istraživanja možemo reći da je obrazovanje segment na kom je potrebno raditi kako bi se smanjilo vršenje disciplinskih prestupa. S tim u vezi, član 110 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (2019) predviđa da osuđeni imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje koje se, shodno opštim propisima, organizuje u zavodu. Kako navode Ilić i Jovanić (2011) obrazovanje u zatvorskim uslovima, osim podizanja nivoa znanja, navika i veština predstavlja i izraz humanizacije izvršenja zatvorske kazne i pokušaj da se ostvare korektivni efekti na osuđene. Tako, ukoliko radimo na obrazovanju osuđenih i povećanju obima njihovog znanja, možemo očekivati da će u budućnosti manje vršiti disciplinske prestupe.

Nalazi našeg istraživanja pokazuju da osuđeni za krivična dela protiv života i tela češće ne vrše disciplinske prestupe. S druge strane, osuđeni za krivična dela protiv imovine, polne slobode i zdravlja ljudi značajno češće vrše disciplinske prestupe. U literaturi ne pronalazimo usaglašene stavove o tome da li je vrsta izvršenog krivičnog dela povezana sa vršenjem disciplinskih prestupa. Pojedini autori navode da su izvršioci nasilnih delikata češće umešani u napade na druge osuđene (Wooldredge, 1991, citirano kod Cunningham & Sorensen, 2006), dok drugi autori ističu da na godišnjem nivou duplo više disciplinskih prestupa izvrše osuđeni za imovinska dela od onih koji su počinili ubistvo (Stephan, 1989, citirano kod Cunningham & Sorensen, 2006). Studija Kaningema i saradnika (Cunningham et al., 2011) pokazuje da su izvršioci krivičnog dela ubistva disproporcionalno zastupljeni u zatvorskim napadima i počinjenim ubistvima u teksaskim zatvorima, kao i da su u uzorku osuđenih činili ozbiljne napade na osoblje zatvora. U istraživanju Pavlovića i saradnika (2018) takođe su brojniji osuđeni za nenasilna krivična dela koji vrše disciplinske prestupe. Od ukupno 109 osuđenih koji su izvršili jedan ili više disciplinskih prestupa, njih 84 izvršilo je nenasilno, a 25 nasilno krivično delo. U domenu ispitivanja povezanosti vrste krivičnog dela i vršenja disciplinskih prestupa, a u cilju razumevanja dobijenih rezultata, treba naglasiti da je naše istraživanje imalo ograničenja koja su u određenoj

meri uticala i na dobijene rezultate. To se pre svega odnosi na distribuciju ispitanika u odnosu na vrstu izvršenog krivičnog dela. Naime, nekoliko ispitanika iz uzorka osuđeno je za krivična dela u sticaju. U tom slučaju, kada je ispitanik izvršio dva ili više krivičnih dela, svrstan je u kategoriju krivičnog dela koje je najteže prema zaprećenoj kazni. Tako na primer, ukoliko je ispitanik izvršio ubistvo i krađu, svrstali smo ga u kategoriju izvršioca krivičnih dela protiv života i tela. Na ovaj način smo eventualno kompromitovali dobijene rezultate koji se odnose na pretpostavku o postojanju povezanosti vrste izvršenog krivičnog dela i vršenja disciplinskih prestupa.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je dužina izrečene kazne povezana sa vršenjem disciplinskih prestupa, te da osuđeni koji čine disciplinske prestupe izvršavaju kraće zatvorske kazne. U smislu dužine izrečene kazne vredno je napomenuti da su naš uzorak činila 62 osuđena na najdužu vremensku kaznu, odnosno kaznu od trideset do četrdeset godina, te da 75.8% osuđenih iz ove kategorije nisu izvršili ni jedan disciplinski prestup. S druge strane, od ukupno 33 ispitanika osuđenih na kaznu zatvora od pet do petnaest godina, svega 9.1% njih nije vršilo disciplinske prestupe. Smatramo da je, kada govorimo o dužini izrečene kazne i vršenju disciplinskih prestupa, neophodno uzeti u obzir i prirodu izvršenog krivičnog dela. Naime, u našem istraživanju većina osuđenih na kaznu zatvora od trideset do četrdeset godina su izvršioci krivičnog dela protiv života i tela, konkretno teškog ubistva. S druge strane, u kategoriji osuđenih od pet do petnaest godina zatvora razlikujemo izvršioce različitih krivičnih dela (npr. protiv imovine, polne slobode i protiv života i tela). Dodatno, dobijeni nalazi se mogu objasniti i činjenicom da su osuđeni na duže zatvorske kazne možda manje spremni da vrše disciplinske prestupe, jer su svesni da će na duži vremenski period biti uskraćeni za određene privilegije koje bi dobili ukoliko ne vrše disciplinske prestupe. Pored toga, moramo imati u vidu i činjenicu da su osuđeni na duže zatvorske kazne, po pravilu i pod strožim nadzorom u zatvoru, te da su njihove mogućnosti za izvršenje disciplinskih prestupa u tom smislu više limitirane. U saglasnosti na našim nalazima je tvrdnja Kazemiana i Travisa (Kazemian & Travis, 2015) koji navode da osuđeni na najduže kazne ne predstavljaju nužno pretnju po bezbednost u zatvoru. Studija Kaningema i saradnika (Cunninghem et al., 2011) pokazuje da je stopa nasilja u zatvoru niža kod osuđenih na dugovremene kazne. Istraživanje Kaningema i Sorensena (Cunningham & Sorensen, 2006) pokazuje da je veća verovatnoća da će

osuđeni na jednu do pet godina počiniti nasilno delo u zatvoru u odnosu na one koji su osuđeni na šest do deset godina.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je kod osuđenih koji vrše disciplinske prestupe procenjen značajno viši skor rizika od recidivizma. Procena rizika osuđenih je vršena primenom Upitnika za procenu rizika, kapaciteta i potreba osuđenog, koji se primenjuje prema svim osuđenim licima kojima je izrečena pravnosnažna ili nepravnosnažna kazna zatvora koja je duža od tri godine. Iako se procena rizika prvenstveno odnosi na recidivizam, svakako je povezana i sa ponašanjem u zatvoru. U tom smislu, viši rizik od recidivizma, usmerava i na primenu intenzivnijeg tretmana prema osuđenom, jer takvi osuđeni imaju veći broj kriminogenih potreba na koje je potrebno tretmanski delovati. S tim u vezi, od osuđenog sa niskim ili srednjim rizikom se može očekivati i manja učestalost vršenja disciplinskih prestupa od osuđenih sa utvrđenim visokim i veoma visokim skorom rizika od recidivizma. S obzirom da je vaspitno-korektivni rad sa visokorizičnim osuđenima često ograničen usled njihove izrazite nesaradljivosti i nezainteresovanosti za tretman (Bussiere & Hanson, 1998; Polaschek, 2009; Wilson, 2004), očekivano je da će osuđeni koji kod kojih je procenjen viši rizik od recidivizma najviše ispoljavati problematično ponašanje u zatvoru i vršiti disciplinske prestupe. Dodatno, treba istaći i da na vršenje disciplinskih prestupa u zatvoru utiču pojedini faktori koji se cene i prilikom procene rizika od recidivizma (npr. antisocijalni stavovi i ponašanje, antisocijalna ličnost, kriminalna istorija, starost, obrazovanje) (Butler et al., 2020; Gendreau et al., 1997; Gonçalves et al., 2014). U tom smislu je i očekivano da će osuđeni kod kojih postoji veći broj rizičnih faktora, koji doprinose višem riziku od recidivizma, češće i vršiti disciplinske prestupe.

Koliki je značaj učestvovanja u tretmanu, ukazuju rezultati našeg istraživanja prema kojima je utvrđeno da osuđeni koji su učestovali u tretmanu značajno češće ne vrše disciplinske prestupe. S druge strane, od 35 osuđenih koji nisu učestovali u tretmanu svega jedan osuđeni nije vršio disciplinske prestupe. Navedeni nalazi su u saglasnosti sa tvrdnjom (Austin & Hardyman, 2004) da osuđeni koji ne učestvuju u programima tretmana imaju veću verovatnoću da budu uključeni u sve oblike nedoličnog ponašanja u zatvoru. Dodatno, na značaj učestvovanja u penalnom tretmanu ukazuju i Ilijić i Jovanić (2014) koji navode da se raznovrsne radne i slobodno-vremenske aktivnosti primenjuju u cilju eliminisanja kriminogenog ponašanja. U kontekstu dobijenih nalaza vredi naglasiti da ispitanici koji nisu učestovali u tretmanu nisu učestovali ni u

individualnom tretmanu. S tim u vezi, ukoliko osuđeni odbija bilo kakav individualni rad i razgovor sa službenicima tretmana, možemo pretpostaviti da ne želi da promeni svoje ponašanje ili da nije spreman na promenu, pa je u tom slučaju nastavak problematičnog ponašanja u zatvoru i vršenje disciplinskih prestupa više verovatno. Dodatno, dobijeni nalazi potvrđuju da samo zatvaranje osuđenih bez primene tretmanskih aktivnosti ne može uticati u smislu promene njihovog ponašanja na bolje.

Zaključak

Nalazi dobijeni našim istraživanjem ukazuju da postoje određene razlike u karakteristikama osuđenih na dugovremene kazne zatvora koji vrše i ne vrše disciplinske presteupe. Vođeni konstatacijom da disciplinski prestupi značajno narušavaju bezbednost u zatvoru, smatramo da je preventivno delovanje od suštinskog značaja. U tom smislu važno je na samom početku, prilikom dolaska osuđenog u zatvor, izvršiti adekvatnu procenu rizika, kapaciteta i potreba. Na taj način možemo na vreme uočiti postojanje faktora koji su povezani sa vršenjem disciplinskih prestupa.

Dobijeni nalazi predstavljaju dobru polaznu osnovu za dalje izučavanje karakteristika osuđenih koje su povezane sa vršenjem disciplinskih prestupa. Dodatno, posebno su značajni nalazi o postojanju povezanosti vršenja disciplinskih prestupa i učestvovanja u tretmanu. U tom smislu, potrebno je dodatne napore uložiti da se nemotivisani osuđeni motivišu da učestvuju u oblicima tretmana koje zatvor nudi, a koji su u skladu sa njihovim individualnim rizicima, kapacitetima i potrebama.

Dobijeni nalazi su značajni jer rezultati mnogobrojnih istraživanja ukazuju da je nedolično ponašanje u zatvoru povezano sa recidivizmom nakon otpusta. U tom smislu je od suštinske važnosti uticati na osuđene da tokom izvršenja kazne ne vrše disciplinske presteupe, te na taj način i uticati na smanjenje verovatnoće recidiva nakon otpusta.

Na kraju, preporuka za dalja istraživanja je da se u razmatranje uzmu i konkretni disciplinski prestupi koje su osuđeni vršili, jer je našim zakonodavstvom obuhvaćen širok dijapazon disciplinskih prestupa. U tom smislu nemaju svi disciplinski prestupi istu težinu, te bi trebalo razmatrati povezanost karakteristika osuđenih sa izvršenjem konkretnih disciplinskih prestupa.

Literatura

- Allen, T., & Bench, L. (2003). Investigating the stigma of prison classification: An experimental design. *The Prison Journal*, 83(4), 367–382. <http://dx.doi.org/10.1177/0032885503260143>
- Austin, J., & Hardyman, P. L. (2004). *Objective prison classification: A guide for correctional agencies*. US Department of Justice, National Institute of Corrections.
- Berger, R. (2019). Criminal geropsychology – The nexus of elderly offending, mental disorders, and victimization. *Voice of the Publisher*, 5(3), 35–48. <https://doi.org/10.4236/vp.2019.53003>
- Bussiere, M. T., & Hanson, R. K. (1998). Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66(2), 348–362. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.66.2.348>
- Butler, H. D., Steiner, B., Makarios, M. D., & Travis III, L. F. (2020). An examination of the influence of exposure to disciplinary segregation on recidivism. *Crime & Delinquency*, 66(4), 485–512. <https://doi.org/10.1177/0011128719869194>
- Cochran, J. C., Mears, D. P., Bales, W. D., & Stewart, E. A. (2014). Does inmate behavior affect post-release offending? Investigating the misconduct-recidivism relationship among youth and adults. *Justice Quarterly*, 31(6), 1044–1073. <http://dx.doi.org/10.1080/07418825.2012.736526>
- Cunningham, M., & Sorensen, J. (2006). Actuarial models for assessing prison violence risk: Revisions and extensions of the risk assessment scale for prison (RASP). *Assessment*, 13(3), 253–265. <https://doi.org/10.1177/1073191106287791>
- Cunningham, M., Sorensen, J., Vigen, M., & Woods, S. (2011). Correlates and actuarial models of assaultive prison misconduct among violence-predicted capital offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 38(1), 5–25. <https://doi.org/10.1177%2F0093854810384830>
- De Smet, S. (2017) *Study into the characteristics and quality of life of older offenders* [Doctoral dissertation, Ghent University]. <https://core.ac.uk/reader/84043680>
- Schenk, A., & Fremouw, W. (2012). Individual characteristics related to prison violence: A critical review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 430–442. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.05.005>
- Gendreau, P., Goggin, C., & Law, M. A. (1997). Predicting prison misconducts. *Criminal Justice and behavior*, 24(4), 414–431. <https://doi.org/10.1177%2F0093854897024004002>
- Gonçalves, L., Gonçalves, R., Martins, C., & Dirkzwager, A. (2014). Predicting infractions and health care utilization in prison: A meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 41(8), 921–942. <https://doi.org/10.1177%2F0093854814524402>

- Ilić, Z., & Jovanić, G. (2011). *Zatvor i/ili sloboda pod nadzorom. Stanje i perspektive tretmana osuđenih lica u Srbiji*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Ilijić, Lj., & Jovanić, G. (2014). Disciplinsko kažnjavanje osuđenih. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 33(2), 163–176.
- Jovanić, G. (2014). (Ne)sigurnost u zatvoru. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 13(2), 141–172. <https://doi.org/10.5937/specedreh13-6128>
- Kazemian, L., & Travis, J. (2015). Imperative for inclusion of long termers and lifers in research and policy. *Criminology & Public Policy*, 14(2), 355–395. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12126>
- Krivični zakonik Republike Srbije. Službeni glasnik Republike Srbije br. 35/2019. (2019).
- Milić, I. (2017). Bekstvo iz zatvora – krivično delo ili disciplinski prestup? *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 51(3), 813–823. <https://doi.org/10.5937/zpfns51-15553>
- Pavlović, Z., Petković, N., & Radenović, Z. (2016). Izvršenje kazne zatvora i neki problemi bezbednosti. *Vojno delo*, 68(7), 103–113. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1607103P>
- Pavlović, Z., Petković, N., & Stevković, Lj. (2018). Disciplinski prestupi osuđenih lica u penalnim ustanovama. *Beogradska defektološka škola*, 24(2), 57–79.
- Polaschek, D. L. (2009). Rehabilitating high-risk offenders: Pre-treatment motivation, therapeutic responsivity and change. *Journal of the New Zealand College of Clinical Psychology*, 19(3), 39–48.
- Rodríguez-Menés, J., Gómez-Casillas, A., & Ruíz-Vallejo, F. (2022). Prison misconduct, prisoners' backgrounds, and reoffending. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 48(4), 1–21. <https://doi.org/10.1080/01924036.2022.2123368>
- Sorensen, J., & Cunningham, M. (2010). Conviction offense and prison violence: A comparative study of murderers and other offenders. *Crime & Delinquency*, 56(1), 103–125. <https://doi.org/10.1177/0011128707307175>
- Walsh, A., Wells, J., & Gann, S. M. (2020). The Elderly Offender. In A. Walsh, J. Wells, & S. M. Gann, *Correctional Assessment, Casework, and Counseling* (pp. 419–432). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-55226-8_20
- Wilson, N. J. (2004). *New Zealand high-risk offenders: Who are they and what are issues in their management and treatment?* Department of Correction.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija. Službeni glasnik Republike Srbije, br. 35/2019. (2019).

Disciplinary Offenses of Inmates Serving Long-term Sentences*

Andrea Topolić & Vera Petrović

University of Belgrade, Faculty of Special
Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

Introduction: Prisons represent highly structured institutions in terms of maintaining order and security. The primary goal of serving a prison sentence is to help convicted individuals reintegrate into society after their release and to prevent future criminal behavior. Since a certain number of inmates do not adhere to behavioral rules and violate discipline, disciplinary sanctions are employed alongside various activities to maintain order, security, and treatment efforts. *Aim:* The aim of the research is to examine the relationship between the sociodemographic, criminological, and penological characteristics of inmates serving long-term sentences and the commission of disciplinary offenses. *Methods:* The sample included 131 convicted individuals from the Correctional Facility in Belgrade. The length of the imposed sentences ranged from five to 40 years ($M = 24.18$; $SD = 10.40$), with one inmate serving a life sentence. The ages of the inmates ranged from 23 to 71 years ($M = 42.70$, $SD = 9.30$). In the sample, 64.9% of participants had prior convictions, with the number of prior convictions ranging from 0 to 11 ($M = 2.18$, $SD = 2.61$). Data were collected through the analysis of official documentation. *Results:* The findings indicate that there are differences between inmates who commit disciplinary offenses and those who do not, concerning age, education level, type of committed crime, length of sentence, assessed risk of recidivism, and participation in treatment programs. *Conclusion:* The results obtained may be significant in designing penal treatment that aligns with the individual characteristics of inmates, with the aim of reducing inappropriate behavior during the sentence. Additionally, the findings underscore the importance of developing and maintaining inmates' motivation to participate in treatment activities while they are serving their sentences.

KEYWORDS: disciplinary offenses / long prison sentences / characteristics of convicts

PRIMLJENO: 18.10.2024.

PRIHVACENO: 15.11.2024.

* Predloženo citiranje: Topolić, A., & Petrović, V. (2025). Disciplinski prestupi osuđenih na duge zatvorske kazne. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 44(1–2), 1–16. <https://doi.org/10.47152/ziksi2025121>

©2025 by authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).